

Korruptsioon Eestis

Analüüsinud Ivar Tallo

Jaan Tõnissoni Instituut tegi detsembri keskel Saar Polli kaasabil küsitluse korruptsiooni levikust Eestis. Küsitluse oli haaratud 1008 inimest vanuses 17 kuni 74 aastat üle kogu Eesti. Küsitluse eesmärgiks oli selgitada inimeste arusaamist korruptsioonist ja korruptsiooni levikut ning võrrelda selle muutumist ajas.

Mis on korruptsioon?

Ankeedi alguses paluti inimestel ise vabalt määrata, kuidas küsituleja saab aru korruptsiooni olemusest. Vastused näitasid selgelt, et enamusel inimestest on üldiselt päris adekvaatne arusaamine korruptiivsest käitumisest. Üle 60% vastustest olid otseselt kahes põhikategoorias ning ka valdava enamiku ülejäänud vastuseid võib tavaasemel õigeks arusaamaks lugeda.

Altkäemaks (võtmine ja andmine)	375	37,2
Ametiseisundi kuritarvitamine oma kasuks	243	24,1
Müüdavus, äraostetavus	76	7,5
Teene teene vastu, käsi igal pool sees	56	5,6
Petmised, vargused	48	4,8
Riigiraha kantimine endale	38	3,8
Oma tasku täitmine teiste arvelt, ebavõr	32	3,2
Riigiametnike ebaausus	23	2,3
Riigiraha raiskamine	22	2,2
Kõrgemate ametnike mahhinatsioonid	17	1,7
Riigiametnikud ei täida seadusi	16	1,6

Kui korruptsiooni üldine määratlus ei anna siiski teadmist konkreetse käitumise hinnangust, siis paluti inimestel hinnata käitumise korruptiivsust erinevates olukordades. Sellisteks olukordadeks olid tööautoga isiklike asjade ajamine, kingituste andmine väljaspool järjekorda teenuse saamiseks, tuttavale siseinfo andmist, et ta saaks tellimuse, hinnaalandus tellija esindaja isiklikuks ostuks, arstile või õpetajale pisikeste kingituste tegemine soodsamaks kohtlemiseks jne. Vastajal paluti hinnata, kas üks või teine nimetatud tegevus on korruptsioon ja täpsustada, kas see on korruptsioon ainult riigiasutuses või ka erafirmas või pole antud juhul korruptsiooniga tegemist. Järgnevas tabelis on teises tulbas nende inimeste protsent, kes arvasid, et antud tegevus pole korruptsioon, kolmas tulp on inimesed, kes arvasid, et see on korruptsioon igal pool ning neljas tulp protsent vastajaid, kes arvasid, et antud tegevus on korruptsiooniks ainult avaliku võimu asutuses.

Valitud tegevused on üldistused erinevatest skandaalidest, mis on kajastust leidnud Eesti ajakirjanduses. Tabelist nähtub, et konkreetse olukordade hinnangus on väga palju lahknevusi erinevate vastajate vahel. Kontrollküsimusena sisse pandud tegevust “kingituste või raha võtmine ametiülesannete täitmisel andjale soodsa otsuse saamiseks” peeti selgelt korruptiivseks, kuid näiteks ametiauto kasutamisel või väikese kingituse andmisel/vastuvõtmisel on hinnangute lahknevus ühiskonnas väga suur. Samuti tuleb antud tabelist välja teatud segadus inimese hinnangutes, sest näiteks sõbra või sugulase firmaga lepingu sõlmimine erafirmas ei tohiks reeglina olla korruptiivne tegevus nagu ka firma auto kasutamine, kuid need on siiski suhteliselt vähetähtsad iseloomustamiseks inimeste teadlikkust korruptsiooni olemusest. Selle saab lühidalt kokku võtta niimoodi:

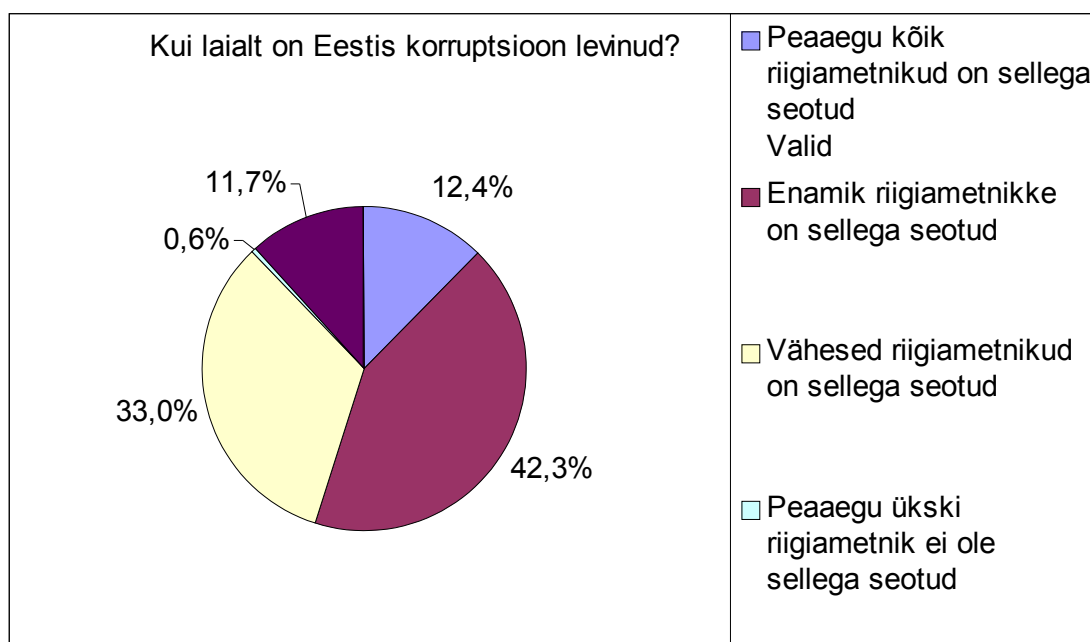
Reeglina oli küsitletutel päris adekvaatne ettekujutus korruptsioonist ja seega võib edasi

minna küsimusega, kui palju on Eesti Vabariigis korruptsiooni.

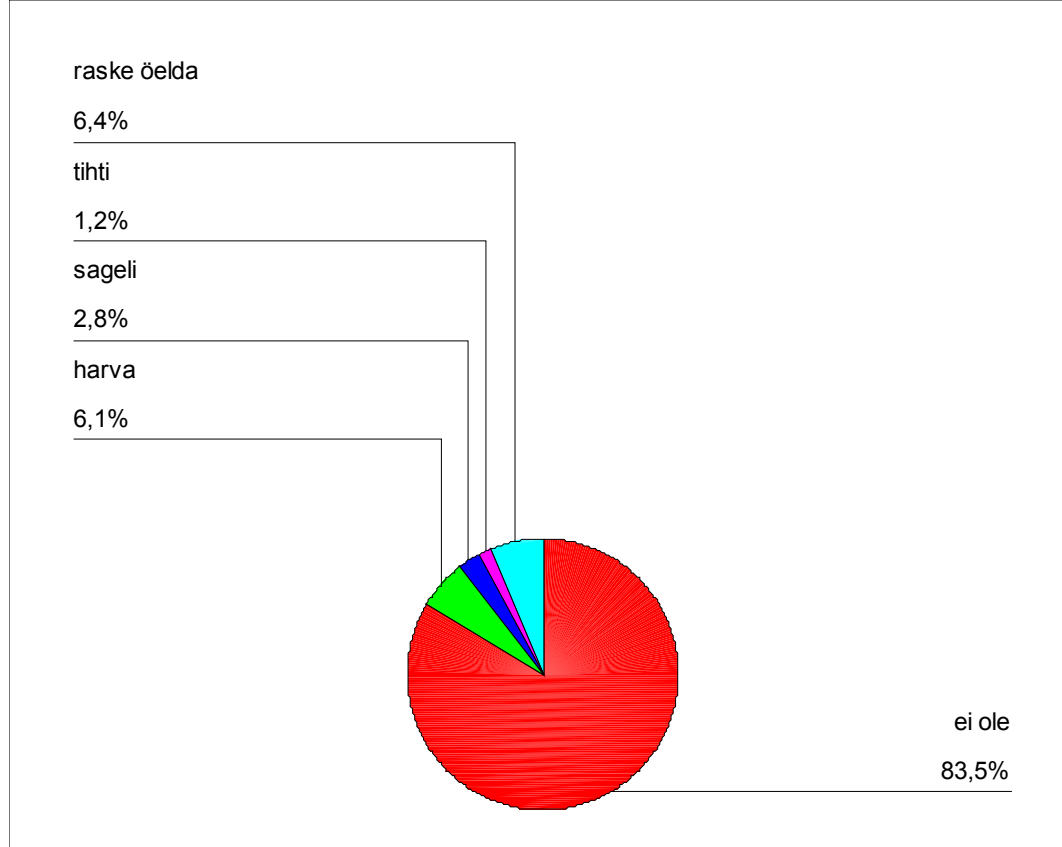
Kui aetakse tööautoga isiklike asju, näiteks käiakse poes või viiakse laps kooli	47	24	18
Kui töökoha võimalusi kasutatakse sissetuleku suurendamiseks	43	32	11
Kui antakse kingitusi väljaspool järjekorda teenindamiseks	20	50	18
Kui aidatakse tuttavatel saada tellimust mingi töö tegemiseks siseinfo abil	19	54	11
Kui seadust rikkumata tehakse näiteks kinnisvaratehingute või maa erastamise puhul otsus oma perekonna, sõprade või tuttavate kasuks	27	37	20
Kui firma saab tellimuse seetõttu, et tellija esindajale tehakse isiklike ostude puhul hinnaalandust	22	46	9
Kui sõlmitakse leping sõbra või sugulase firmaga	31	35	15
Kui arst/õpetaja võtab patsiendilt/õpilaselt või nende lähedastelt soodsamaks kohtlemiseks vastuv väikese kingituse	60	22	7
Kui ametiülesannete täitmisel võetakse vastu raha või kingitusi, et langetada kingituse andja jaoks soodne otsus	6	70	15
Kui osaletakse teiste firmade vastuvõttudel, tasuta lõunatel	72	12	4
Kui ülemused otsustavad raske töö eest end prremeerida välisreisiga asutuse/firma raha eest	15	52	21

Korruptsiooni levik Eestis

Inimestel paluti korruptsiooni levikut hinnata kahel erineval viisil. Esiteks küsiti inimeste arvamust, kui laialt ja kelle hulgas korruptsioon on levinud. Teisalt, küsiti inimese enda või tema lähedaste kokkupuudet korruptiivse käitumisega.

Vastused küsimusele “mida te arvate, kui võrd levinud on korruptsioon, altkäemaksude võtmine riigiametnike seas Eestis” andsid päris troostitu pildi. Üle poole küsitletutest on

veendunud, et enamik riigiametnikke on korruptsiooniga seotud ja vaid kolmandik vastajatest julges arvata, et korruptsiooniga on seotud ainult vähesed riigiametnikud.

Teisalt, kuna meil on teada inimeste küllalt adekvaatne arusaam korruptsioonist, on õigustatud küsimus, kas konkreetne vastaja ise on korruptsiooniga kokku puutunud. Küsimuse sõnastus oli järgmine: Kas viimase kolme aasta jooksul on mõni riigiametnik, mõne firma või organisatsiooni esindaja küsinud Teilt või teie perekonnalt otseselt raha või kingitust või kaudselt vihjanud sellele, et ta soovib teie käest midagi saada selleks, et te probleemi teile soodsalt lahendada? Kui sageli?

Vastused on näha järgnevas tabelis. 83% vastanutest ei olnud korruptiivse käitumisega isiklikult kokku puutunud. Ainult 101 inimest 1008 väitis end korruptiivse käitumisega kokku puutunud olevat ning enam kui pooltel positiivselt vastanuist oli see kokkupuude ühekordne. Sagedasti puutus korruptsiooniga kokku 28 inimest ning 12 inimesele ehk 1.2 protsendile vastanuist oli korruptiivne asjaajamine pigem igapäevane asi.

Järgnevalt paluti inimestel kirjeldada nende poolt kogetud korruptsioonijuhtumeid ja kuigi kolmandik keeldus seda tegemast, saab ülejäänute vastustest päris hea pildi sellest, millega korruptsiooni puhul konkreetselt tegemist on olnud. Kõige enam on korruptiivne käitumine seotud töölevõtmise ja töökoha säilitamisega ning parema arstiabi saamisega. Oma osa on ka erinevatel dokumentide vormistamise juhtudel, politseiga suheldes ning tellimuste saamisel.

Töölevõtmisel, töökoha säilitamisel	16
Altkäemaks, kingitus parema arstiabi saamiseks	13

Inimeste ettekujutus korruptsiooni levikust

Raske öelda

14,0%

Inimeste ettekujutus korruptsiooni levikust

hulgas

11,7%

te seas

24,0%

Raske öelda

7,9%

Muu

5,0%

Kohtusüsteemis

3,0%

Politseis

17,8%

Riigiametnike seas

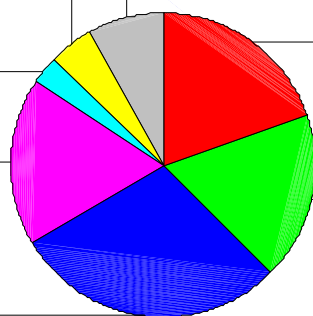
28,7%

Ärimeeste hulgas

19,8%

Politikute seas

17,8%

Altkäemaksu küsimine, kuid ei andnud	9
Dokumentide vormistamisel	8
Liikluseeskirja rikkumisega seoses, politseile	6
Tellimuse saamiseks	5
Altkäemaks tööbörsi ametnikule parema töökoha saamiseks	2
Probleemid maade kinnistamisega	2
Elamisloa saamisel	2
Võõrandatud vara tagastamiseks info saamiseks	1
Sanitaararstidele	1
Et saada tagasi kooli õppima	1
Ei soovi kommenteerida	35

Kuidas aga seletada vastuolu inimeste arvamuse ja tegeliku korruptsiooniga kokkupuute vahel, sest tegeliku kokkupuute vähesus näitab ilmekalt seda, et korruptiivse käitumise osakaal on suhteliselt madal. Esiteks on korruptiivse käitumise kohtamise eelduseks loomulikult suhtlus ise. Kui pole suhtlust, kus korruptiivsed toimingud võiksid aset leida, pole ka võimalikku korruptsiooni. Kahjuks ei ole seda seost võimalik väga täpselt akeedist välja tuua, kuid üks küsimus oli otseselt suunatud inimese suhtluse kaardistamisele erinevate

asutustega ning kui võtta näiteks suhtlus kohaliku omavalitsusega, mida küsitletutest pole teinud 63% või kokkupuude politseiga, mida küsitletutest pole teinud 76% ja võrrelda korruptsiooniga kokkupuutunute arvu neis gruppides, kes on kohaliku omavalitsuse või

politseiga suhelnud nendega, kes seda pole teinud, siis kasvab korruptsiooniga kokkupuutunute protsent umbes kaks korda.

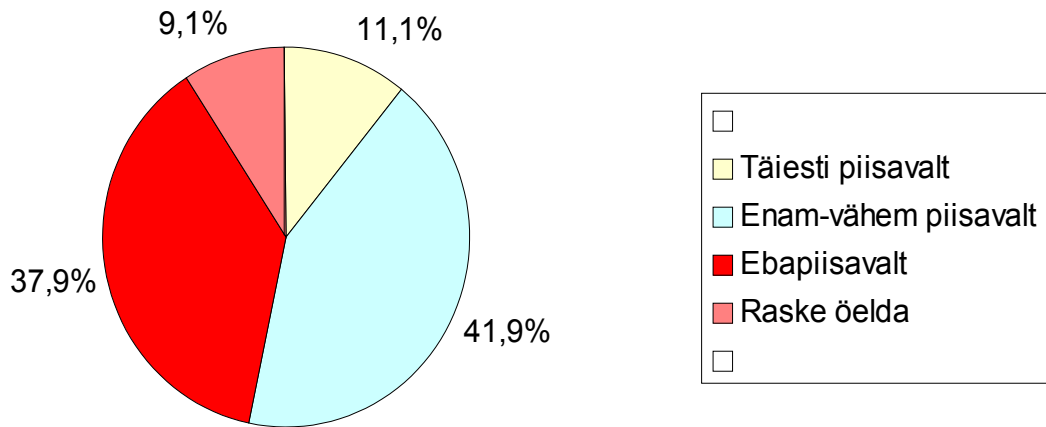
Teiseks on tähtis see, et enamuse informatsioonist korruptsiooni kohta saab inimene ajakirjandusest ning just ajakirjanduses kajastust leidnud skandaalid mõjutavad inimeste arvamust. Seda on huvitav võrrelda teise diagrammiga, kus on ära toodud ainult nende inimeste arvamus, kes tegelikult korruptsiooniga on kokku puutunud. Nagu näha kaob kohe ära suur hulk kõhklejaid ja juurde tuleb ärimeeste hulgas ning politseis korruptsiooni olemasolus veendunud. Väheneb selgelt kohtu ja poliitikute hulgast korruptsiooni otsijate osakaal. Sellest võib järeldada, et isiklik kokkupuude mõjutab selgelt inimeste arvamusi, kuid aluse inimese arvamusele paneb ikkagi ajakirjandus. Vastused küsimusele, kuskohast kokreerne vastaja informatsiooni korruptsiooni kohta saab, jagunesid televisiooni (33%), raadio (23%) ja ajalehtede (31%) vahel. Sõprade või pereliikmete roll (7%) nagu ka isiklik kogemus pole määravad.

Vastates küsimusele ajakirjanduse rollist, leidis enamik, et ajakirjandus kirjutab korruptsioonist piisavalt, kuigi 38% sooviks lugeda/kuulda rohkemgi. Kui aga paluti inimestel meenutada kõige rohkem meelde jäänud korruptsioonijuhtumeid, siis see osutus üle ootuste vaevarikkaks tegevuseks. Küsimus oli eraldi poliitikute, ametnike, kohaliku omavalitsuse tegelaste, ärimeeste ja muu kategooria kohta ja vastuse sai inimene ise kirjutada, seetõttu oli erinevaid näiteid välja toodud peaaegu sada. Järgnevas tabelis on nad summaarselt kokku võetud ja sellest on näha, et 85% juhtudest ei suudetud konkreetset näidet tuua. Arvatavate korruptsioonijuhtumite esikolmik on kõige enam viimastel aastatel kõmu

tekitanud protsessid, vanemaid asju v.a Siim Kallase miljonifäär, mäletatakse suhteliselt vähem. Tabeli teises tulbas on nende juhtumite meenutamise arv kordades ning kolmandas tulbas juhtumi osakaal kõigist vastustest. TABELISSE ON JÄETUD VAID NEED JUHTUMID, MIDA ON MEENUTATUD KÜMMET VÕI ENAM KORDA,

Raudtee erastamine	119	2.3%
Leivi Seri juhtum	104	2%
Elektrijaamad	76	1.5%
Siim Kallase miljonifäär	61	1.2%
Integratsioonirahade kasutamine (Pantsenko)	55	1.1%
Pärnus võltsautojuhilubade väljaandmine	44	0.9%
Jüri Mõisa juhtum	22	0.4%
Korterieastamiste skandaalid Tallinnas	22	0.4%
Tuttavatele kruntide sahkerdamine, majad	22	0.4%
Pärnoja	20	0.4%
Malle Eenmaa mahhinatsioonid	18	0.4%
Politseinike juhtumid, side maffiaga	17	0.3%
Polistsuk	12	0.2%
Mart Laar	10	0.2%
Raske öelda	4334	84.5%

Kas ajakirjandus kirjutab korrupsioonist küllalt?

Võrdlus 1998 aasta detsembris tehtud samalaadse küsitlusega

Inimeste arusaam korrupsioonist viimase kolme aasta jooksul ei ole eriti muutunud. Ühest küljest on ametliku korrupsioonimääratluse oskus tõusnud mõne protsendi võrra, kuid teisalt on halli tsooni tegevustele hinnangu andmises inimeste arvamused üllatavalt sarnased ja mingeid suuri nihkeid inimeste teadvuses ei ole toimunud. Näiteks tööautoga isiklike asjade ajamist ei pidanud kolm aastat tagasi korrupsiooniks täpselt samapalju inimesi, kui eelmisel aastal. Sama võib öeda ka teiste tegevuste kohta, kus hinnangute vahe on enamasti vaid paar protsenti ja seda võib lugeda vea piiridesse mahtuvaks.

Ka inimeste ettekujutus sellest, kelle seast korrupsiooni leida võib, pole väga palju muutunud. Kasvanud on nende inimeste hulk, kes peavad korrumppeerunuks eelkõige poliitikuid (19.2lt 24 protsendini). Natuke on kasvanud ka nende hulk, kes peavad korrumppeerunuks politseid, kuid vähenenud on nende inimeste hulk, kes leiavad korrupsiooni peamiselt ametnike tegevuses ning kohtusüsteemis (33.5 ja 7.8 protsendilt 1998 aastal vastavalt 29 ja 4.7 protsendini).

Kõige suurem muudatus on toimunud korrupsiooniga kokkupuutunute seas. Nende arv on päris selgesti langenud. Kui 1998 aasta detsembris puudus isiklik kogemus korrumptiivse käitumisega 69.4% küsitletutest, siis 2001 aasta detsembris väitis seda juba 83.5% küsitletutest. Kõige suurem langus toimus just nende inimeste kategoorias, kelle kokkupuude korrupsiooniga on olnud juhuslik, vastavalt 17.7% 1998 aastal ning 6.1% 2001 aastal. Korrupsiooniga mõned korrad kokkupuutunute protsent vähenes samuti 4.4% 1998 aastal 2.8 protsendini 2001 aastal ja samaks jäi vaid korrupsiooniga tihedalt kokkupuutunud inimeste protsent.

Seega võib kokkuvõtteks öelda, et meie arusaam korruptsioonist ning meie arvamus sellest, kust korruptiivset käitumist leida, pole viimase kolme aasta jooksul oluliselt muutunud, kuid selgelt on vähenenud nende inimeste hulk, kes on korruptiivse käitumisega isiklikult kokku puutunud.

Korruptiivne käitumine on ühiskonnas tervikuna selgelt vähenenud ja juhuslikult on sellega kokku puutuda järjest raskem. Samal ajal pole korruptsioon kusagile kadunud ja ühele protsendile Eesti elanikest on korruptiivne käitumine kas just reegliks, kuid harjumuseks kindlasti.